

Les intervencions arqueològiques a l'autopista A-16: valoració de conjunt

JORDI MORER, ANTONI RIGO (CODEX),
EULÀLIA BARRASETAS (ARQUEOCIÈNCIA)

1. INTRODUCCIÓ (Eulàlia Barrasetas, Jordi Morer i Antoni Rigo)

1.1. Causes de les intervencions i plantejaments

El conjunt de les intervencions arqueològiques que es presenten aquí es realitzen com a conseqüència de la construcció de la prolongació de l'autopista A-16 entre Sitges i el Vendrell. Han estat finançades mitjançant l'aplicació de l'1% del pressupost de les obres públiques que es destina a activitats culturals i que ha estat aportat a través d'Autopistas de Catalunya, SA. Les actuacions es van fer sota la coordinació y el control del Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Cal dir aquí que l'empresa AUCAT va comptar en part dels treballs amb la doctora Marta Prevosti com a supervisora de les intervencions arqueològiques.

Passant a la planificació i les característiques dels treballs duts a terme, hem de dir que en primer lloc es va efectuar una prospecció superficial al llarg de tot el recorregut del traçat de la futura autopista que fou duta a terme pels arqueòlegs Conxita Ferrer i Jordi Morer. Respecte a aquestes prospeccions, s'ha de dir que han donat uns resultats molt positius, ja que de vuit zones d'interès arqueològic en què es recomanava d'intervenir, set presentaven restes arqueològiques en el subsol. Només en un cas, del qual ja s'esmentava la possibilitat que es tractés de materials rodats des d'un altre punt, els resultats foren negatius.

En aquesta prospecció superficial no es recolliren els fragments localitzats, ja que es va planificar per part del Servei d'Arqueologia la realització de tres fases posteriors en la majoria de punts assenyalats: prospecció superficial intensiva, de-

limitació i excavació en extensió, a més d'un seguiment d'obra. Volem assenyalar aquí la importància, des del punt de vista metodològic, que ha tingut la realització de la prospecció superficial intensiva, que s'ha fet a partir d'una quadrícula de 10 o 20 metres de costat i que proporcionarà resultats molt interessants en poder comparar les dades obtingudes amb les que han proporcionat les posteriors excavacions en extensió.

Un cop iniciada l'obra, a més de les intervencions en cadascun dels punts localitzats durant la prospecció superficial, es va fer un seguiment d'obra per tal de detectar qualsevol altre possible jaciment, que fou duta a terme per Jordi Guàrdia (Arqueociència). Fou gràcies a aquesta tasca que es va poder documentar l'aparició de restes a la Solana, jaciment del qual es coneixien restes properes però que en el traçat exacte de l'autopista no presentava materials en superfície.

Els treballs d'intervenció en cada jaciment foren duts a terme per Arqueociència, en dos punts d'intervenció, i per CODEX-Arqueologia i Patrimoni, en els set punts restants.

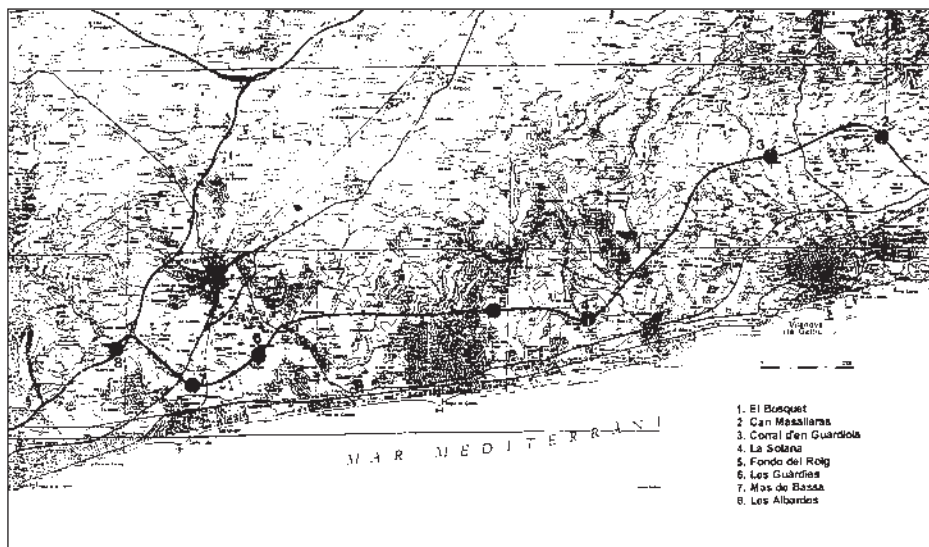
Així mateix, cal remarcar que la planificació ha permès dur a terme tot un seguit d'estudis que en alguns casos han esdevingut essencials per a la interpretació dels jaciments. En aquest sentit, cal esmentar que s'han fet estudis arqueometal·lúrgics, a càrrec de Josep Maria Pérez i un equip interdisciplinari; de fauna, a càrrec de Jordi Nadal; anàlisis antracològiques fetes per Raquel Piqué, anàlisis arqueobotàniques a càrrec de Jordi Juan i antropològiques per part d'Assumpció Malgosa i el seu equip.

Pel que fa a les dades que aquí es presenten, cal dir que l'únic nexa d'unió, en principi, dels jaciments, és el fet totalment aleatori que es troben dins el traçat d'una nova autopista. En conseqüència, l'estructuració de la conferència és essencialment cronològica, si bé deixant per al final els dos jaciments que ens semblen més interessants, el de les Guàrdies, assentament ibèric amb unes característiques molt especials, i la Solana, que presenta una cronologia tardoromana i altmedieval que el situa una mica al marge de la resta, els quals, pràcticament tots pertanyen al món ibèric.

En conjunt, hem de dir que els jaciments ofereixen una sèrie de dades que pensem que seran molt importants per a la investigació en dues temàtiques i cronologies diferenciades:

– d'una banda, el poblament ibèric a la Cossetània ja que són 6 els jaciments que, de cop, aporten noves dades al tema. En aquest sentit, a més, cal destacar el fet que s'insereixi en un àmbit geogràfic i cultural que ha estat especialment objecte d'importants estudis en aquest camp, on caldria esmentar concretament els treballs de Joan Sanmartí, Joan Santacana i Magí Miret.

– d'altra banda, el mal conegut moment de transició del món tardoromà a l'altmedieval, que fa valorar el significat que pot tenir el jaciment de la Solana a Cubelles. En aquest camp caldria esmentar també els treballs de Magí Miret com els únics que havien incidit en aquest període.

Figura 1. Mapa general amb la situació dels jaciments

1.2. Àmbit geogràfic

Des del punt de vista geogràfic, hem de dir que la característica principal d'aquest territori travessat per la futura autopista A-16 és la presència de l'extrem oest de la serralada Litoral que, a partir del massís del Garraf, presenta un territori muntanyós amb petites valls, abocades al mar, entre les quals destaquen la que conté el nuclis de Vilanova i Cubelles i una altra de més petita que la integren Sant Pere de Ribes i Sitges. Així, aquest primer tram de l'autopista es defineix com un conjunt muntanyós amb altituds que no sobrepassen sovint els 400 metres, les quals barren els accessos fàcils a les terres de l'interior pel nord i a les terres costaneres més orientals, restant unes valls obertes vers l'oest i vers la Mediterrània.

Els trams següents del traçat, en direcció a Tarragona, es caracteritzen per la desaparició gradual de la serralada Litoral que penetra al Baix Penedès, amb altituds més aviat modestes fins al terme del Vendrell, on s'acaben de sobte i s'abocuen a la depressió penedesenca que arriba vora el mar per Sant Salvador, i dona pas al predomini (en relació amb la plana litoral) de la serralada Prelitoral al sector del massís del Montmell.

És a partir del Montmell d'on surten les conques d'aigua principals: a llevant la riera de Marmellar, que aboca les seves aigües al riu Foix i, més centrada al Baix Penedès, la riera de la Bisbal, principal drenatge de la comarca mitjançant els seus ramals, que, travessant des de la costa pel pla de Mar del Vendrell, s'endinsa a la depressió Prelitoral per la banda nord-est, just al punt on les dues serralades es troben més a prop, definint el municipi del Vendrell com el coll de l'ampolla d'aquesta depressió, històric paisatge de camins de Tarragona a Barcelona per l'interior.

D'alguna manera, podríem considerar, doncs, que el conjunt d'intervencions dutes a terme com a conseqüència de la prolongació de l'autopista A-16 és com una secció efectuada en un territori, amb els seus avantatges i els seus inconvenients.

2. JACIMENTS D'ÈPOCA IBÈRICA

(Jordi Morer, Antoni Rigo; Codex-Arqueologia i Patrimoni)

Els jaciments que tractarem a continuació tenen com a denominador comú el fet de pertànyer a època ibèrica, encara que alguns arriben fins al moment de la romanització¹. Per tant, els hem ordenat de forma cronològica, tot i que hem deixat per al final el cas de les Guàrdies per les seves destacades característiques intrínseques. Les limitacions d'espai ens obliguen a ser molt breus i sintètics en cada cas. És evident que el conjunt de resultats que es presenten podrien portar a fer diverses consideracions sobre el poblament ibèric i la seva estructuració, ja que s'ha afegit una informació molt interessant en nombre i característiques sobre un territori ja força estudiat anteriorment, però això correspondrà fer-ho en altres publicacions posteriors. De totes maneres, al final de la descripció del jaciment de les Guàrdies sí que hem inclòs algunes consideracions que, d'alguna manera, recullen aspectes aportats per la resta de punts excavats.

2.1. Fondo del Roig²

El jaciment del Fondo el Roig es troba situat dins el terme municipal de Cunit a uns 2 quilòmetres en línia recta de la costa i al nord del nucli antic del poble, en un paratge el nom del qual és el que ha pres el jaciment. En concret es troba a la part inferior del vessant meridional d'un petit turó, i es tracta d'un punt on, tot i que darrerament hi ha bosc, es conserven evidències de l'antiga ocupació per camps de conreu. No es pot dir que la zona gaudeixi d'un control visual estratègic ja que diversos turons impedeixen força aquesta visió, encara que s'arriba a veure el mar en algun punt, però sense controlar-se les valls que puguen des de la costa cap a l'interior.

Les restes localitzades al Fondo del Roig consisteixen en un assentament del qual s'han pogut excavar tres dels límits (nord, est i oest), mentre que el quart (sud) ha estat destruït per les tasques de conreu que s'havien desenvolupat a la zona. Tot i així, la mateixa planta i l'estratigrafia propera ens fan pensar que no es podia estendre gaire més en aquest sentit.

1. No tractarem aquí el jaciment del Bosquet (Sant Pere de Ribes), de cronologia romana i on els resultats foren molt minsos en principi i on actualment s'està treballant de nou.

2. Els treballs de prospecció superficial i delimitació foren dirigits per Antoni Rigo i l'excavació en extensió per Joan García Targa.

Figura 2. Planta general del Fondo del Roig

Tipològicament, podem dir que es tracta d'un conjunt constructiu amb una planta de forma quadrada o rectangular, d'unes dimensions que, en la part conservada, són de 360 metres quadrats. Es tracta d'un grup d'àmbits o habitacions juxtaposats, amb uns murs de tanca comuns. En la forma que té actualment està format per 16 àmbits diferenciats, de formes i mesures també diferents.

En aquest assentament es poden veure dues fases constructives, la diferència essencial entre les quals és que a la part nord hi devia haver en un primer moment un espai allargat format pels àmbits 5, 6 i 7 de la planta actual. En un moment determinat, que no ha pogut ser datat, es construeixen uns murs d'envà que divideixen aquest espai i s'obren portes en el mur sud per tal de proporcionar una entrada als nous àmbits. També en algun moment, que podria ser el mateix, es reforça el mur de tanca pel costat nord, i s'adossa un mur de grans pedres per l'exterior.

La planta final, és a dir la corresponent a la segona fase, presenta un grup de sis habitacions en bateria a la part nord, de forma quadrangular o lleugerament rectangular, als quals s'accedeix en sentit sud-nord. Al sud dels àmbits esmentats, en canvi, trobem uns espais de forma més irregular, els quals, alhora, semblen dividir el conjunt en tres zones, que se subdivideixen en els espais septentrionals, de

manera que s'originen els sis àmbits abans esmentats. D'altra banda, alguns murs que donen entrada als àmbits nord presenten un regruiximent curiós. Una hipòtesi possible d'interpretació seria que fossin caixes d'escala, la qual cosa podria explicar el reforçament del mur exterior nord si calgués sostenir un pis superior que, d'altra banda, només seria possible en el moment en què es creen els murs d'envà que divideixen l'espai en el sector septentrional. Així mateix, hem de dir que l'alçada conservada de murs en pedra arriba a 1'30 metres en aquesta zona, sense que es detecti cap acabat a la part superior, la qual cosa fa pensar en la possibilitat que aquests murs fossin de pedra per sostenir l'esmentat segon pis.

Respecte als paviments, en unes habitacions no han estat identificats, mentre que en d'altres se n'ha trobat de terra piconada. Com a dada a tenir en compte, hem de dir que s'ha localitzat una única llar de foc en tot el conjunt. Com a estructures d'emmagatzematge s'han excavat dues sitges, mentre que un espai circular fet per un mur de poca amplada presenta una interpretació difícil fins al moment.

Respecte a la cronologia, hem d'assenyalar que són poques les dades que ens ofereixen tant les característiques estratigràfiques com el tipus de material aparegut. Cal lamentar, en aquest sentit, l'escassíssima quantitat d'importacions que és el que en aquests moments proporciona dades més fiables. Tot i així, es poden apuntar algunes coses. En primer lloc, sembla que l'abandó es devia produir entorn de mitjan segle III aC, atesa la presència d'alguns fragments de ceràmica de vernís negre, probablement de produccions de tallers occidentals, i l'absència total de ceràmica Campaniana A i d'àmfora itàlica tant en context estratigràfic com en el material aparegut en superfície.

Pel que fa al moment fundacional, cal dir que no hi ha estrats que el datin ja que els murs recolzen directament sobre la roca i que els pocs estrats d'anivellació no contenen material significatiu. Si considerem, però, el conjunt de materials apareguts en l'excavació, hem de dir que algunes ceràmiques àtiques de vernís negre i d'àmfora punicoebusitana ens porten a proposar com a data hipotètica d'inici de l'ocupació en el lloc, la fi del segle V o l'inici del segle IV aC.

Quant a la funcionalitat de l'assentament, tot porta a pensar en un establiment de caire agrari que devia servir de lloc de treball i d'emmagatzematge. A favor d'aquesta interpretació hi hauria la troballa de molins, de les sitges i el fet que la gran majoria del material ceràmic aparegut correspongui a contenidors de ceràmica ibèrica de producció local. D'altra banda, es fa estrany pensar que no hi havia una part d'habitatge, a no ser que aquesta es trobés separada i no s'hagués localitzat en els treballs arqueològics duts a terme. De fet, la presència d'una única llar de foc podria indicar que no hi devia haver àmbits dedicats a habitatge, però cal tenir en compte la no aparició de paviments en molts àmbits i mantenir la possibilitat de l'existència d'un segon pis, la qual cosa faria factible que els espais d'habitatge es trobessin en el pis superior.

Centrant-nos en la interpretació de les dimensions i les característiques de l'assentament, cal dir que no presenta cap mena d'organització urbanística sinó que sembla ser una única entitat. Tot i així, és massa gran per ser interpretat com allò

en què s'ha pensat sovint en trobar materials ceràmics d'època ibèrica en superfície en una zona de plana i amb una extensió reduïda, és a dir en una casa unifamiliar habitada per gent que treballa el camp al costat mateix d'on viu. En efecte, pensem que les dimensions del Fondo del Roig són massa grans per fer la funció de casa d'una família i de treballs i emmagatzematge relacionat directament amb la seva producció agrícola. Així mateix, cal tenir en compte la subdivisió que sembla apuntar-se en tres subespais sense que ara per ara, ens puguem decantar a pensar en tres grups familiars, en una subdivisió funcional o bé en una simple divisió basada en criteris estructurals i d'utilitat.

2.2. Can Masalleras³

El jaciment de Can Masalleras es troba situat en el terme municipal de Sant Pere de Ribes, a la comarca de Garraf. La seva localització concreta és en un terreny que originalment devia ser el vessant meridional d'una petita carena i que dóna a una zona plana de vall. Actualment el terreny es troba estructurat en terrasses de conreu, ocupades bàsicament per garrofers, mentre que la part del fons de la vall és on hi ha camps de vinyes i d'horta.

Els treballs d'excavació han evidenciat l'existència de dues fases constructives diferenciades. La primera està constituïda per quatre murs, dos dels quals fan cantonada amb un angle recte aproximadament, mentre que els altres dos, paral·lels respectivament als murs abans esmentats creen dos espais de similar i reduïda amplada entre els uns i els altres. Malauradament, totes aquestes estructures ens han arribat força mal conservades, no solament pel nivell d'arrasament en alçada, sinó també pel fet que no es conserva en la seva longitud total en planta en cap dels casos.

Sembla, doncs, que al sud dels murs que fan angle es devia definir un espai de grans dimensions, ja que no s'observa en el seu alçat cap indici del fet que en pogués haver sortit algun mur divisor i que no s'hagués conservat fins a l'actualitat. Malgrat això, hem de ser conscients que no sabem quines foren les dimensions reals, i fins i tot resta el dubte de si realment arribaven a tancar per tal de definir un autèntic àmbit constructiu. Al nord i a l'oest, el que es defineix sembla ser una mena d'espai de passadís. El nivell d'ús és el de les mateixes argiles del terreny en què es devien crear uns nivells força plans.

Pel que fa a la tècnica constructiva, es tracta de murs fets amb pedres irregulars i unides amb terra, amb un aspecte general molt poc acurat, amb una cara millor acabada que l'altra, la qual cosa ve determinada en part pel mateix pendent del terreny, tot i que no defineixen terrasses pròpiament dites.

Pel que fa a la cronologia, tot i reconèixer l'escassetesa de materials ceràmics, cal dir que el conjunt recuperat en la globalitat dels estrats d'enderroc és força homogeni. Destaca la presència d'àmfora punicoebusitana i, sobretot, la de ceràmi-

3. Les diverses intervencions en aquest jaciment foren dirigides per Antoni Rigo.

ques de vernissos negres de producció occidental, així com la manca absoluta d'àmfora itàlica i de ceràmica Campaniana A, que sí que apareixen en canvi en estrats de formació posterior. Amb aquestes dades, i sense poder precisar més, diríem que cal datar aquests estrats entorn de mitjan o tercer quart del segle III aC. Respecte a la data de construcció, no es pot determinar ja que els murs s'assenten sobre estrats estèrils. Cal esmentar, però, que els materials recollits en superfície apunten a un origen d'ocupació en el segle IV aC basant-nos en l'aparició de ceràmica àtica de vernís negre, àmfora punicoebusitana i àmfora massaliota.

Amb posterioritat a aquesta fase, s'ha documentat un segon moment constructiu determinat per un únic fragment de mur. En aquest cas es fa completament impossible aventurar una hipòtesi d'interpretació. Respecte a la datació, cal dir que els materials apareguts en un estrat associat a la seva construcció indiquen una datació dins el segle I aC. Tot i que aquests materials siguin molt escadussers, el fet que presentin una cronologia clarament posterior als estrats d'abandó de la primera fase fa que la datació que ofereixen presenti una certa fiabilitat. En canvi, res no es pot dir sobre el seu abandó ja que l'únic mur aparegut es troba cobert directament en la seva totalitat per l'estrat superficial com a conseqüència de les reformes dutes a terme en relació amb el conreu dels camps en època moderna.

Per tant, hem de dir que les característiques de les restes aparegudes, així com l'estat de conservació precari, en fan molt difícil la interpretació funcional. Tot i així, pensem que es pot descartar la identificació amb estructures d'habitació, i més aviat creiem que es pot tractar d'algun tipus de dependències relacionades amb un ús agrícola o ramader. Podria, doncs, pensar-se en alguna mena de cobert o tancat, sense que es pugui descartar que es tracti fins i tot d'un espai obert.

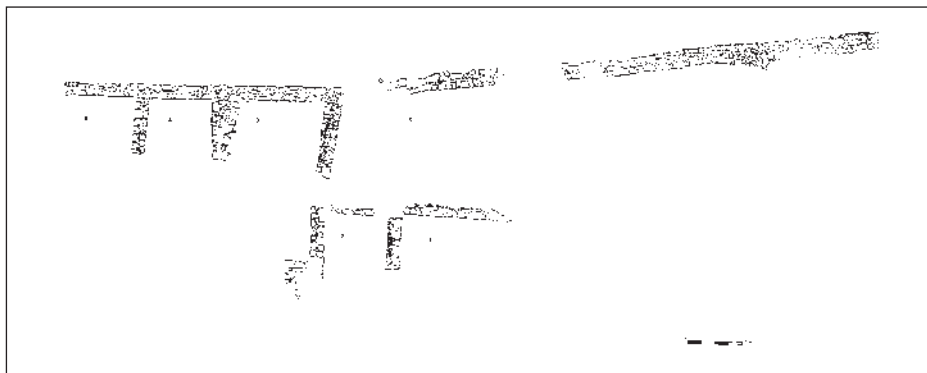
D'altra banda, si prenem en consideració dades externes a la mateixa excavació duta a terme, cal assenyalar que la zona de dispersió de materials d'època ibèrica és molt més gran i que la concentració més gran es troba en un altre punt, el qual es caracteritza per una situació topogràfica més bona en un punt més elevat i amb bon domini visual, mentre que el punt objecte de la intervenció arqueològica és, en realitat, un punt situat en una petita fondalada. Per tant, no es pot descartar que la dispersió de materials correspongui a una dispersió de restes constructives i que hi hagi una zona amb un hàbitat mentre que el que s'ha localitzat dins el traçat de la futura autopista siguin algunes dependències aïllades relacionades amb aquella.

2.3. Corral d'en Guardiola⁴

Els treballs d'excavació al Corral d'en Guardiola han posat al descobert l'existència de part d'un hàbitat ibèric, del qual s'han pogut documentar sis àmbits diferenciats. La concentració de les estructures a la banda sud del jaciment sembla evi-

4. La direcció dels treballs arqueològics fou duta a terme per Joan García Targa.

Figura 3. Planta general del Corral d'en Guardiola

denciar que l'assentament s'estenia cap aquest sector. Les feines de construcció d'un camí i el marge corresponent, així com els rebaixos de terra per condicionar l'espai per a la realització de feines agrícoles, són responsables de la destrucció de part del jaciment, fins i tot de part de les restes localitzades i d'alteracions en l'estratigrafia original.

Dels sis àmbits esmentats, cinc semblen correspondre a habitacions de formes quadrangulars o rectangulars, mentre que l'espai denominat com a habitació 6 configura una superfície de grans dimensions, de la qual coneixem el mur que la delimita pel costat nord, mentre que no s'han conservat els límits est ni sud.

Les habitacions 3, 4 i 5, situades en bateria, sembla que presenten unes mesures i forma relativament homogènies (entre 2,5 i 3,00 metres d'amplada), tot i que tampoc s'han conservat els seus murs de tancament per la banda sud. Malgrat que, constructivament, els murs divisoris de l'espai són posteriors al mur de delimitació pel nord, no sembla que es tracti de cap reforma. Respecte als àmbits 1 i 2, adossats entre si, també semblen definir habitacions de forma i superfície similars, tot i que no es conserva la possible unió entre aquestes i les descrites abans. Malauradament, no s'ha identificat cap paviment o nivell d'utilització i sembla clar que l'estratigrafia documentada es devia trobar per sota del nivell d'ocupació o de pavimentació dels diversos espais.

Pel que fa a l'espai 6, es diferencia constructivament pel fet de tenir el parament molt més irregular i mal acabat. D'altra banda, encara que no se'n conserva la unió amb la cantonada de l'àmbit 3, sembla que hi devia recolzar. Cal destacar la gran longitud d'aquest mur i el fet que no s'observa cap arrencament que pugui portar a pensar que originalment hi hagués hagut murs divisoris de l'espai en sentit nord-sud.

Des d'un punt de vista global, doncs, tendim a pensar que ens trobem davant d'una zona d'habitacions, on sembla observar-se una juxtaposició d'àmbits que tenen un tancament comú i un gran espai de funcions indeterminades però que tendim a identificar com alguna mena de tancat o cobert o lloc d'emmagatzematge.

Establir un marc cronològic acurat per les estructures documentades al jaciment del Corral d'en Guardiola resulta dificultós atesa la manca de nivells d'ocupació i la reocupació del lloc en època medieval i moderna. Amb tot i això, pot establir-se un marc cronològic general pel que respecta a l'ocupació del lloc.

Del conjunt de materials recuperats durant el procés d'excavació, les produccions ibèriques són les majoritàries amb percentatges que superen el 90%. Dins l'apartat d'importacions destaquen: les àmfores púniques i eivissenques, les àmfores massaliotes, les àmfores itàliques, així com tot un conjunt de fragments amfòrics d'època romana classificats com a indeterminats. Com a vaixel·la de taula d'importació destaquen molt pocs fragments de Campaniana A i B.

Si ens hem d'orientar per aquest conjunt, sembla clar que l'ocupació del lloc perdurà fins a mitjan segle II o segle I aC. La presència, però, d'un fragment classificat com a Pascual 1, així com d'un fragment superficial considerat Terra Sigil·lada Indeterminada, permetrien allargar l'ocupació romana del lloc fins al segle I després de Crist.

Si tenim en conte el total d'habitacions registrades, i el marc cronològic que ens marquen les produccions ceràmiques, sembla que es devia tractar d'un petit assentament d'època ibèrica, construït a finals del segle III aC que perdurà fins a principis o mitjans de segle I després de Crist.

2.4. Mas de Bassa⁵

A l'hora de parlar d'aquest jaciment, cal tenir present, en primer lloc, que la nostra intervenció ha estat de caire molt parcial ja que només ens ha estat permès excavar la zona que ha d'anar ocupada per unes sabates de fonamentació sobre les quals s'ha d'aixecar un viaducte de l'autopista. És en tres d'aquestes sabates que s'han evidenciat restes d'un jaciment arqueològic i sobre aquestes dades és on ens hem de basar.

Els resultats oferts per l'excavació d'aquests sondejos han estat molt minsos i, de fet, fan poc més que testimoniar una ocupació del lloc durant el període ibèric final, en els segles II aC i I aC. En concret, s'han localitzat restes d'alguns murs sense que en cap cas hagin delimitat habitacions ni s'hi trobin associades cap mena de pavimentacions. Al costat d'aquests, han aparegut algunes fosses, de funció indeterminada, que han aportat una bona quantitat de material ceràmic. Així, dues d'aquestes fosses han proporcionat força material d'importació itàlic, principalment àmfora, entre la qual s'han pogut identificar les formes Dressel 1A, ceràmica comuna itàlica i Campaniana B. Una altra, en canvi, ha ofert material ibèric, amb absència de material romà d'importació, i destacant un fragment molt petit de ceràmica de vernís negre, possiblement del taller de Roses, que ens podria situar el farciment d'aquesta fossa en el segle III aC. La resta de fosses han donat poc material, però s'evidencia igualment l'absència de material itàlic.

5. La direcció dels treballs arqueològics fou duta a terme per Pere Lluís Artigues.

Cal remarcar la localització de dos molins, un de reaprofitat en un mur i l'altre, recuperat dins d'una fossa, que podrien donar a entendre que l'assentament era de caire agrícola.

2.5. Les Albardes⁶

El jaciment de les Albardes es troba al sud-oest del terme municipal del Vendrell, al peu del turó del Bosquet Alt, des d'on, pel Pla de Mar, el terreny s'eixampla fins al mar, i es comunica directament amb les platges de Coma-ruga i Sant Salvador.

Les excavacions en aquest jaciment han permès veure diferents fases d'ocupació.

Una primera fase abastaria els segles III i II aC, on podem parlar d'un antic nucli ibèric, el qual devia funcionar a la riba d'un rierol, i era vorejat per un mur de contenció-tancament, que delimitava una zona d'hàbitat que s'estén vers el sud per una zona que no s'ha vist directament afectada per les obres de construcció de l'autopista. En aquesta zona es detectaren i excavaren quatre sitges. Una d'aquestes fou amortitzada entre els segles III i II aC, tal com ho posa en evidència l'aparició d'àmfora púnica i un petit fragment de ceràmica del taller de Roses. Una altra sembla haver estat amortitzada també entre el final del segle III aC o l'inici del segle II aC, mentre que les dues restants no oferiren materials significatius.

Un segon moment és representat per la cantonada nord-est d'un edifici força arrasat, el qual es perllonga vers el sud de la zona afectada per la construcció del ramal nord de l'enllaç de les autopistes A16 - A7. El fet és que directament cobert per l'estrat superficial van aparèixer els nivells fundacionals. Tot i així, es va poder excavar un estrat d'anivellació previ a la instal·lació d'un hipotètic nivell d'ús no conservat. El material proporcionat per aquest estrat fa datar la construcció en el segle I aC, mentre que els materials de la zona ens porten a pensar en una duració en el període altimperial romà.

Finalment, s'ha documentat encara una altra fase, datada de finals del segle IV i inicis del V dC, en la qual s'amortitza un petit curs d'aigua, després s'hi assenten unes estructures habitacionals tardoromanes d'interpretació difícil, atesa la manca d'elements constructius conservats i el fort grau d'arrasament (murs amb trama a la planta general). També d'aquest moment hi havia un esvoranc que podria correspondre a l'extracció d'argiles amb finalitats segurament constructives, atesa la gran potencialitat impermeabilitzadora que tenen.

No obstant això, cal prendre aquestes interpretacions amb moltes reserves, perquè restaria per excavar una gran part del jaciment no afectada per les obres de construcció del ramal, que ve a ser un 80% del total segons la delimitació del jaciment que ens ofereix la dispersió del material superficial, de manera que és im-

6. La direcció dels treballs arqueològics fou duta a terme per Jordi Morer. Actualment s'ha iniciat una ampliació de la zona intervinguda, dirigida també per Jordi Morer.

portant remetre'ns, si fos possible, a una futura campanya d'excavació en aquesta zona per tal d'obtenir conclusions més concretes.

2.6. Les Guàrdies⁷

2.6.1. Situació

El jaciment de les Guàrdies es troba damunt d'un petit turó situat al terme municipal del Vendrell, al sud-est d'aquesta població, on es troba la urbanització anomenada Vendrell Mar. Es tracta d'una zona que, al llevant, està accidentada pels darrers estreps del massís del Garraf els quals aboquen, per la seva banda oest, a la plana litoral, a partir d'on, pel pla de mar, el terreny s'eixampla fins al mar i presenta alguns turonets com el de les Guàrdies. Actualment, el jaciment es troba entre els punts quilomètrics 13+120 i 13+220 del traçat ja obert de la futura autopista.

Així, es pot observar que la situació de les Guàrdies respon a una posició estratègica dins d'aquest microterritori. És a dir: una petita elevació amb una alçada màxima de 57 metres sobre el nivell del mar al mig d'una plana, amb un bon control visual d'aquesta i de la costa, amb clara relació a una de les vies principals de comunicació natural costa-interior, com és la riera de la Bisbal. En aquest sentit, cal recordar que aquest camí de pas ja havia estat assenyalat en anteriors estudis (Pou [*et alii*],1996). Tal vegada, cal esmentar que en aquest indret s'ha pogut demostrar la presència de diferents floracions de bosses d'argiles ferruginoses, factor que com és obvi motiva, en gran part, la instal·lació d'uns metal·lúrgics en aquest indret.

2.6.2. Descripció

En primer lloc es va procedir a l'extracció de tot l'estrat superficial. Aquesta tasca ja va permetre inicialment, constatar l'existència de dos sectors ben diferenciats, tant des del punt de vista estructural com de materials ceràmics apareguts:

– A la zona oest és bàsicament on es definien les diferents estructures del moment ibèric ple:

- Uns conjunts habitacionals que ocupaven una plataforma d'uns 850 metres quadrats aproximadament.
- També cal assenyalar l'aparició de 28 sitges, segurament per a l'emmagatzematge del gra, les quals es troben disperses per tota la zona excavada.

7. Els treballs de prospecció superficial i delimitació foren dirigits per Jordi Morer. L'excavació en extensió fou dirigida per Jordi Morer i Antoni Rigo i es va comptar també amb el treball de Pere Lluís Artigues.

- De manera especial, cal destacar l'aparició d'un seguit d'estructures que es poden relacionar amb la metal·lúrgia del ferro.
- Finalment hi havia tot un conjunt d'estructures a la banda est del jaciment, situades just a les cotes més altes del turonet, que semblaven situar-se en el període ibèric final, i ocupaven un espai aproximat d'uns 345 metres quadrats.

2.6.2.1. Sector oest

Estructures habitacionals

Quant a les estructures habitacionals localitzades en el sector oest de l'excavació, aquestes es poden datar a grans trets entre els segle IV aC i finals de III, principis del II aC. És a dir en l'horitzó de l'ibèric ple, que en aquest jaciment se'ns presenta de la manera següent:

En primer lloc, cal parlar de tot un seguit d'estructures situades a la part central del conjunt del jaciment. Aquestes, articulades entorn el que semblen ser les restes d'un carrer empedrat, es caracteritzen pel seu alt grau d'arrasament. És precisament aquest grau d'arrasament més accentuat el motiu pel qual no ha estat possible delimitar cap estructura d'àmbit sencera i òbviament en desconeixem la funcionalitat, ja que s'han detectat i excavat tan sols estrats fundacionals, de manera que els resultats obtinguts únicament ens han permès adscriure tot un seguit d'unitats estructurals totalment inconnexes al conjunt ibèric del segle III aC en què ens estem centrant. Altrament, cal destacar el fet que s'ha trobat una estructura de combustió arrodonida i altres elements com ara les sitges, que poden fer pensar que es tracta d'una zona de treball més que d'hàbitat. De tota manera amb les poques evidències de què disposem se'ns fa difícil assignar una funció a aquestes restes.

És gràcies a les estructures més ben conservades al pendent oest que hem pogut extreure una seqüència estratigràfica que ha estat clau per a la identificació de les fases cronològiques d'aquest assentament. A grans trets, es poden definir tres grans fases, que passarem a descriure de manera molt general a continuació:

– En la primera fase, cal destacar la cantonada conservada d'un recinte tallat per la fase posterior, al qual s'associa un nivell d'ús. A aquesta fase més antiga cal adscriure també, a part d'aquest únic recinte, una sitja per a emmagatzematge del gra i dos esvorancs fets en el terreny natural, els quals tendim a pensar que responen a alguna funció de tipus constructiu, com podria ser l'extracció d'argiles per a fer els sostres o parets de tàpia.

Quant a la cronologia exacta d'aquesta fase, ara per ara, i atès el nivell d'arrasament i la poca significació del tipus de material aparegut, es fa molt difícil concretar una datació. Tanmateix, atenent la seva relació estructural (essent estructures tallades i amortitzades a la fase posterior datada a la primera meitat del III aC), no seria estrany que aquesta primera construcció de l'indret datés des d'un mo-

ment indeterminat del segle IV aC. Cal recordar que aquesta data és la que presenta el material més antic trobat a l'estrat superficial.

– La segona fase, corresponent cronològicament al període de l'ibèric ple, és la més ben documentada, atenent les restes conservades i el material ceràmic recuperat. Dins aquesta fase, alhora, s'ha pogut diferenciar dos moments constructius, en els quals tot i detectar-se reformes a espais concrets, no es produeix un canvi radical en la definició de l'espai, la qual cosa ens fa englobar els dos sub-moments en una mateixa fase.

Així, doncs, el primer d'aquests dos moments constructius datat en la primera meitat del III aC, vindria marcat per l'existència d'un espai central, probablement un pati, entorn del qual s'articularien les diferents dependències. D'aquests àmbits o habitacions, se'n poden delimitar bé tres, situades al costat oest, en els quals es conservaven els nivells d'ús. Així mateix, se n'intueix un altre que devia tancar l'edificació vers el sud, tallant l'estructura habitacional de la fase anteriorment esmentada, alhora que es documenta una llar de foc a l'habitació núm. 12.

Quant a la funcionalitat d'aquestes dependències, sembla que serien el lloc d'habitatge més que de taller (atenent la manca d'elements estructurals) d'uns obrers relacionats amb l'activitat metal·lúrgica detectada en aquest jaciment i que posteriorment descriurem.

És en aquest moment constructiu quan es devia fer el gran esvoranc que interpretem (obeint l'anàlisi de les seves argiles) com un esvoranc per a l'extracció del mineral de ferro originari en aquesta zona. Així mateix, cal posar aquest esvoranc en relació amb l'existència en aquesta fase de tres estructures de combustió amortitzades per un estrat datat a la segona meitat del segle III aC.

Pel que fa al segon moment d'aquesta fase (segona meitat del segle III aC), aquest ve marcat per l'aparició d'un seguit de reformes puntuals: la creació de nous llinars, els quals es correlacionen amb l'aparició dels nous nivells d'ús cotidianis en aquest moment. En aquest sentit, també cal fer notar la creació de dues noves llars de foc una de les quals és de forma rectangular retallada i amb la seva corresponent preparació de ceràmica plana que aporta materials que precisen la cronologia d'ús d'aquest moment. Tot plegat, però, no canvia radicalment l'estructura d'aquest conjunt habitacional, i continua havent-hi un espai central distribuïdor i els mateixos recintes, encara que presenten nous nivells de pavimentació.

En relació al gran esvoranc abans esmentat, en aquest moment cronològic s'erigeixen al seu interior dos murs de contenció i es condiciona l'espai entre els murs, la qual cosa dona com a resultat un espai rectangular del qual desconeixem la funció, tot i que es fa suggerent la idea d'un espai-magatzem, atenent no solament les seves pròpies característiques sinó també el gran volum de material amfòric que s'hi ha recuperat.

– Quant a la tercera fase, és marcada pel seu mal estat de conservació. En aquest moment, que datem a les darreries del segle III i l'inici del II aC, tan sols conservem quatre habitacions en funcionament, mentre que queda ja amortitzada tota la part central. És en aquest moment quan, un cop arrasada l'habitació central-sud del con-

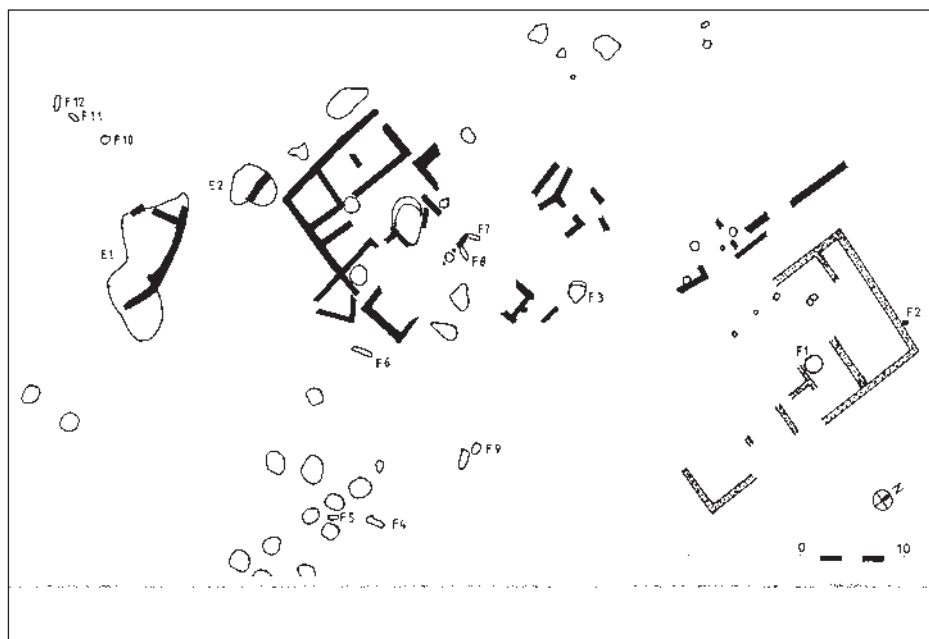

Figura 4. Planta-croquis de les Guàrdies

junt, es crea un espai-passadís que donarà accés a les tres habitacions de la banda oest. En aquest moment cronològic, també cal fer esment de la localització d'un retall ovalat amb un petit mur de contenció, a l'est d'aquest espai passadís, d'ús ara per ara desconegut, i una sitja, localitzada a la cantonada de l'àmbit 15, que retalla la llar de foc abans esmentada, i de la localització a l'extrem oest d'un altre retall d'extracció d'argiles, probablement també de mineral de ferro, la qual cosa demostraria que l'activitat metal·lúrgica encara devia estar en funcionament.

Activitat metal·lúrgica⁸

Pel que fa a l'activitat metal·lúrgica documentada en el jaciment de les Guàrdies s'ha pogut posar de manifest tota la cadena operativa siderúrgica: des de l'extracció i reducció del mineral, passant per la depuració del metall, per finalitzar possiblement amb la manufactura de l'objecte o instrument de ferro. Podem així presentar un centre productor de metal·lúrgia, que depenent dels resultats obtinguts en

8. Ja mentre es feia el treball de camp, es va entrar en contacte amb el senyor Josep M. Pérez Suñé, gràcies a la qual cosa s'han pogut dur a terme posteriorment tots els estudis arqueometal·lúrgics que han esdevingut essencials per al coneixement d'aquest jaciment. En l'estudi hi han participat també altres investigadors del Departament de Ciència dels Materials i Enginyeria Metal·lúrgica de la UPC i de l'Institut Ciència de la Terra Jaume Almera del CSIC.

la posterior analítica serà un referent obligat per a altres jaciments de la zona, almenys en qüestions d'anàlisi arqueometal·lúrgiques.

A l'hora de descriure aquesta activitat metal·lúrgica documentada en el jaciment de les Guàrdies, cal parlar de l'exhumació de 12 estructures de combustió (F1 a F12) disperses per tot el llarg i l'ample de l'assentament. Així mateix, i en relació amb aquesta activitat econòmica, cal parlar de l'excavació de dos grans esvorancs (E1 i E2) situats en el pendent oest de la zona, els quals han estat interpretats com a retalls creats per a l'extracció del mineral del ferro (mines a cel obert). Altrament, s'ha documentat tot un seguit d'estructures, cubetes artificials gratades en el terreny natural o construïdes mitjançant una estructura de pedra amb forma de pica, que en principi relacionem amb aquest procés metal·lúrgic, complint la funció de tractament previ del mineral del ferro, abans de la reducció, ja fos un rentatge previ o una mòlta prèvia, tractaments necessaris en aquests tipus d'instal·lacions.

Quant a la fase extractiva, cal parlar de l'excavació dels dos grans esvorancs ja esmentats en el pendent oest de la zona, els quals han estat interpretats com a retalls creats per a l'extracció del mineral del ferro (mines a cel obert). Aquests esvorancs, partint de l'estudi fet pel doctor Josep M. Mata i Perelló de l'Escola de Mines de la UPC, contenien bosses d'argiles ferruginoses. Aquestes devien ser abundants en aquest indret en forma d'òxid fèrric d'origen orgànic barrejat amb les argiles calcàries, per crear un tipus d'argila que segons s'hagi dipositat en ambients més reductors o més oxidants, anirà creant bosses més o menys riques en òxid fèrric.

Seguint aquest procés, el segon pas seria el tractament previ d'aquest mineral. En aquest sentit s'ha documentat tot un seguit d'estructures, cubetes artificials gratades en el terreny natural o construïdes mitjançant una estructura de pedra en forma de pica, complint la funció de tractament previ del mineral del ferro, abans de la reducció, ja fos un rentatge previ o una torrada prèvia. Així, en aquest pas de la cadena operativa, cal inscriure-hi un total de 7 estructures rectangulars (F4, F5, F6, F7, F8, F11 i F12), les hipòtesis d'ús de les quals, atenent a les escòries trobades en el seu interior, són que, o bé eren unes estructures de primer afinatge, o bé estaven lligades a un procés de conformació. En aquest sentit cal destacar el fet que l'analítica d'aquestes escòries descarta que funcionessin com a estructures de reducció pròpiament dites, malgrat que tipològicament siguin similars a forns de reducció interpretats com a tals en el sud de França.

El següent pas dins aquesta cadena operativa, seria l'elaboració de carboneres per fabricar el carbó vegetal bàsic per a la reducció. En aquest sentit no conservem cap evidència de carboneres, les quals, com és obvi, és força difícil que es conservin, malgrat que sí que hem documentat la presència de carbó vegetal.

Pel que fa al procés de reducció, el trobem representat per dues estructures de combustió (F9 i F10) que, a partir de l'aspecte de rubefacció de les seves parets, devien assolir temperatures altes (1.200 graus), necessàries per a aquesta transformació. En aquest sentit cal remarcar que a l'interior d'aquests forns s'han conservat petits fragments d'escòries, una primera analítica de les quals permet afirmar que provenen

de la reducció o l'afinatge de ferro, i així mateix restes de petits nòduls d'argiles de ferro que segurament devien procedir de la mena abans esmentada.

Així, fruit d'uns primers resultats analítics i segons la distribució de les diferents estructures en el jaciment, sembla suggerir-se una associació de tres estructures per al treball d'elaboració de ferro a les Guàrdies. Bàsicament, es devia fer de manera consecutiva en tres estructures soterrades molt properes en l'espai: una petita estructura rectangular per trencar i destriar el mineral, una altra estructura rectangular per torrar i enriquir el mineral, i finalment reduir aquest mineral pel mètode directe, en un forn de cubeta circular.

Finalment restaria per comentar el procés de conformació. En aquest sentit cal dir que en l'estat actual de l'analítica no en tenim evidències, ni d'escòries que ho permetin afirmar categòricament, ni hem pogut documentar les eines corresponents en aquest procés. De tota manera creiem que cal partir de la hipòtesi que seria lògic que el procés operatiu fos integral. És per això que ens inclinem a associar les estructures de combustió no excavades a la roca (F3), les quals tenen forma circular i que per les seves dimensions no són vàlides per al procés de reducció, amb la fase de conformació d'aquest metall.

Així doncs, podem afirmar que en el jaciment de les Guàrdies s'ha pogut documentar durant tot el llarg del segle III aC tota la cadena operativa siderúrgica: des de l'extracció i la reducció del mineral, passant per la depuració del metall, per finalitzar possiblement amb la manufactura de l'objecte o l'instrument de ferro. Es pot, així, presentar un centre productor de metal·lúrgia que, depenent dels resultats obtinguts en l'analítica posterior, serà un referent per a d'altres jaciments de la zona, almenys en qüestions d'anàlisi arqueometal·lúrgiques. Altrament, cal fer constar que l'activitat metal·lúrgica d'aquest moment no cal situar-la pensant en les immenses necessitats de l'època actual, sinó en d'altres molt més modestes que podrien ésser satisfetes en jaciments que ara ens poden semblar insignificants i d'explotació antieconòmica.

Camp de Sitges

Finalment, cal remarcar la documentació d'una altra important activitat econòmica en aquest indret: l'emmagatzematge de productes agraris que aleshores es feia en sitges. S'ha localitzat el que hom anomena un camp de sitges de manera que hi ha fins a un total de 28 sitges disperses per tota l'àrea destapada, que es troben principalment allà on el terreny natural està format per argiles calcàries.

En aquest jaciment, el sistema consistia bàsicament a excavar les sitges a l'argila (terreny impermeable), que presentaven en la seva secció una forma totalment ovalada. Així, aïllant el gra de l'aigua i l'aire, per tal que no germinés, eren tapades quasi hermèticament. De fet en quatre d'aquestes sitges hem trobat les tapadores *in situ*, i en unes altres 8 al fons del retall. Es tracta d'unes lloses de pedra calcària retallada en forma circular, d'entre uns 45 i 60 centímetres de diàmetre,

amb uns gruixos que van de 10 a 15 centímetres. Aquestes eren encastades en un encaix fet a la boca de la sitja i falcades amb ascles i petites pedres per tal d'accentuar el tancament hermètic.

Pel que fa a la cronologia, com en la majoria d'aquest tipus d'estructures, cal prendre-la amb moltes reserves, ja que, a banda que no totes han aportat material suficientment significatiu, estem parlant de dates d'amortització. En aquest sentit, en tenim dues que poden adscriure's plenament a la fase dels segles II-I, com veurem després, i d'altres tres que clarament funcionen al moment final del III i l'inici del II aC.

Quant a la resta que apareixen deslligades d'estratigrafies, tan sols podem partir de la dada que la majoria són amortitzades entre el tercer quart del segle III i l'inici del II aC, la qual cosa permet afirmar que són anteriors a aquests moments de finals del III aC. És a dir o funcionen en ple segle III aC o són encara més antigues (segles IV o V). De tota manera, nosaltres ens inclinem a datar-les en ple segle III aC, seguint l'argument que es fa difícil pensar que en ple segle III (datació dels conjunts habitacionals abans descrits i de l'activitat metal·lúrgica) estiguessin vivint i treballant envoltats de 24 clots buits, la qual cosa dificultaria molt l'activitat en aquell moment. En aquest sentit cal recordar que cap sitja no és tallada ni per una altra sitja ni per altres estructures com ara els forns, i això fa pensar que la construcció d'aquestes estructures es tinguin presents. Així mateix, un altre argument que reforçaria aquesta datació (rebutjant una datació anterior), seria el fet que en els diferents reompliments no es documenten cap rebuig, escòria o restes de deixalles vinculades al procés metal·lúrgic, la qual cosa abona la hipòtesi de contemporaneïtat de les dues activitats.

Pel que fa al seu contingut (gra, gra amb espiga o mill segons les fonts) val a dir que hem anat guardant mostres allà on s'ha pogut apreciar que el primer nivell de farciment era força net i homogeni per tal que en la posterior analítica es pugui determinar el contingut emmagatzemat, resultats que esperem tenir per tal de poder elaborar la memòria científica corresponent a aquesta intervenció, a la qual ara ens remetem.

2.6.2.2. Sector est

Pel que fa a les estructures localitzades en el sector est, són, com hem esmentat anteriorment, les que presenten una cronologia més tardana. Es tracta d'un assentament emmarcat cronològicament entre els segles II i I aC d'unes dimensions de 345 metres quadrats però malauradament força malmès. Aquestes edificacions estan encastades a la plataforma superior del turonet, retallant estrats del segle III aC superposant-se a un esvoranc de finalitat desconeguda que s'enquadra el segle IV.

S'han pogut delimitar amb claredat cinc àmbits dels quals tan sols en tres casos (àmbits 1, 2 i 3) es conservaven de manera alternativa restes de paviments de terra piconada i atapeïda, directament coberts per l'estrat superficial. En principi, dos d'aquests àmbits (l'1 i el 3) poden ser interpretats com a estructures d'habita-

ció, ja que s'hi ha documentat la presència de dues llars de foc quadrangulars fetes amb una preparació de ceràmica esclafada en forma plana i una capa d'argila refractària, per la qual cosa la seva tipologia s'ha d'incloure, sens dubte, dins la cultura ibèrica pròpiament dita.

Pel que fa a la resta d'àmbits, en el que es troba més al sud tan sols es conserva una filada de pedres en els paraments que el delimiten malgrat que s'ha pogut excavar tan sols un seguit d'estrats d'anivellació. Quant a la resta d'estructures aparegudes en l'interior d'aquestes edificacions, cal destacar una estructura de combustió de planta circular (F1), que presenta en tot el seu espai les parets re cremades, i té un diàmetre màxim d'1'40 metres. Per a una interpretació definitiva d'aquesta estructura cal esperar a una posterior fase d'estudi més acurat. Altrament, també cal destacar l'aparició d'una base de premsa d'oli o vinícola feta mitjançant dos grans blocs de pedra quadrangulars, els quals, encaixats en el terreny natural, apareixen enmig de l'àmbit situat més al nord-oest (àmbit 1).

Finalment, pel que fa a aquesta zona, també cal esmentar l'excavació d'un esvoranc de cronologia més antiga, sobre el qual s'assenten part de les edificacions descrites. Aquest esvoranc estava reomplert per terres amb ceràmiques del tipus ibèric juntament amb uns pocs fragments de ceràmica àtica, que queda totalment desvinculat, tant des del punt de vista cronològic com estructural de les restes fins ara descrites en aquest sector.

Des del punt de vista cronològic, datem la creació d'aquestes edificacions en ple segle II aC, considerant els materials ceràmics recuperats de les preparacions dels paviments i de les rases de fonamentació dels murs exhumats en aquest sector. Respecte a la cronologia final, hi ha una perduració fins a la primera meitat del segle I aC.

Des del punt de vista cultural, el que s'ha exhumat fins ara ens mostra una comunitat indígena afectada per un procés de transformació, que es posa de manifest per l'abundància d'àmfora itàlica i també de ceràmiques de vernís negre i vasos de parets fines, sense acabar d'estrancar-se la influència del món púnic, tal com ho evidencien els fragments de ceràmica comuna i àmfora púnica trobats en l'excavació. Ara bé, la perduració dels sistemes constructius ibèrics és encara evident, tant pel que fa als sòcols de pedra i aixecament amb tàpia com a les construccions de les llars. En aquest sentit, pel que fa al caràcter indígena de l'assentament, cal fer notar que els materials ceràmics d'ús quotidià continuen essent essencialment ibèrics.

2.6.3. Consideracions finals

Fruit d'aquesta campanya d'urgència a la partida de les Guàrdies, s'han posat al descobert dos sectors diferenciats: un en el moment ibèric ple i un altre en el moment ibèric final. D'una banda, s'ha pogut documentar un assentament creat *ex novo* que abraça una cronologia des del final del segle IV aC i l'inici del III aC fins als voltants del 200 aC, en el qual se'ns fa evident una activitat metal·lúrgica, per ara

única a la zona. Com s'ha pogut observar, s'ha enregistrat tota la cadena operativa (extracció i primer tractament del mineral, reducció i conformació). Així mateix, aquesta activitat s'ha pogut relacionar amb unes estructures habitacionals, que funcionen coetàniament amb un camp de sitges. D'altra banda, hem pogut excavar un conjunt estructural datat en el segle II aC i que perdurarà fins al I aC.

L'activitat metal·lúrgica esmentada és la que li concedeix a aquest jaciment un caràcter d'assentament especialitzat a temps complert. Es tracta d'una especialització en el sentit que el metal·lúrgic antic, com altres artesans, com per exemple el ceramista, ha de tenir tot un seguit de coneixements tècnics i químics: coneixements geològics, formes d'extracció i de decantació, utilització del foc, la qual cosa implica tipus de fusta més adients per fer carbó vegetal, i un control del foc a una alta i determinada temperatura mantenint-la durant uns temps concrets... És a dir tècniques que, igual com passa amb altres especialitats, no les podia desenvolupar qualsevol en el seu temps lliure, sinó que requereixen una dedicació de professionals a temps complert, o si més no, com a activitat laboral principal, en el sentit que si aquests siderúrgics desenvolupessin altres activitats, aquestes passen a un segon terme, com a secundàries.

Per poder entendre d'una manera global el jaciment de les Guàrdies, necessàriament cal articular-lo amb el conjunt del territori, almenys l'immediat. Aquesta essència d'assentament especialitzat a temps complert, és la que ens posa en evidència que es tracta d'un assentament dependent o millor dit no autosuficient. Aquesta evidència indica que és necessària l'existència d'altres assentaments camperols o altres pobladors que el mantinguin, que produeixin, entre altres coses, uns excedents alimentaris.

Fent un breu recorregut des del punt de vista microterritorial, tenim la sort de disposar de bastants jaciments excavats, coetanis al jaciment de les Guàrdies, és a dir enquadrant-se dins la dinàmica de la cultura ibèrica en el territori del Baix Penedès. D'una banda un seguit d'assentaments adscrits a unes activitats camperoles (Argilera, Fondo del Roig, Camí de Montpeó, les Albardes). D'altra banda el poblat d'Alorda Park (una ciutadella fortificada, amb carrers que articulen diferents barris, on s'han pogut identificar zones de culte i zones per als palaus, però on manca una zona d'emmagatzematge i una àrea metal·lúrgica).

Així doncs, a l'hora d'intentar fer una anàlisi d'aquest conjunt al qual cal sumar-hi les Guàrdies, se'ns fa evident ara per ara la hipòtesi de treball ja plantejada per altres investigadors a la zona del Baix Penedès (Pou [et alii] 1993) els quals articulen aquest microterritori com el d'un poblament jerarquitzat, estructurat entorn d'una aristocràcia guerrera territorialitzada (la qual en l'estat actual de la investigació tan sols la tenim documentada a Alorda Park), que exerceix un control sobre la zona circumdant. Zona amb la que, habitada per camperols i altres assentaments especialitzats, mantindrien unes relacions clientelars entre els quals cal adscriure-hi el de les Guàrdies.

Un altre fet que satisfaria aquesta interpretació del jaciment de les Guàrdies, seria l'altra important activitat econòmica detectada al jaciment: el camp de sitges. Aquesta activitat, no implica necessàriament que els habitants de les Guàrdies de-

senvolupessin una activitat camperola, sinó que més aviat creiem que eren els administradors d'una zona de recaptació d'excedents agraris. Així, seguint la lògica de mercat, cal pensar que aquesta activitat recaptadora devia ser controlada per qui posseïa el control polític i militar de la zona, per fer-ne la redistribució o el comerç amb l'exterior. Aquests productes excedentaris agraris de comerç, cal suposar que riera avall cercant el fonejador documentat a la platja del Francàs, serien intercanviats amb altres pobles del Mediterrani, potser principalment, i atenent les importacions amfòriques trobades a les Guàrdies, amb el món punicoebusità.

Tammateix, l'excavació de les Guàrdies desplega tot un seguit de dubtes que esperem desenvolupar en treballs posteriors: per exemple la relació que planteja, en un mateix espai i temps, d'aquestes dues activitats (metal·lúrgia i camp de sitges) agricultura-metal·lúrgia. O també la idea que fossin aquests ferrers els qui fornien d'eines, i potser d'una nova tecnologia, els camperols del voltant. O potser cal imaginar que aquest ferro servís per a l'elaboració d'armes d'una població guerrera. En aquest sentit, sobre quin tipus d'estris es fabricava amb el ferro de les Guàrdies, cal que ens lamentem que aquest assentament no ha aportat cap estri de ferro relacionable amb el conreu o amb les armes, la qual cosa fa necessari que un cop feta l'anàlisi de composició d'aquest centre productor de ferro es vegi emparada per l'anàlisi d'eines o armes de ferro d'altres assentaments receptors de la zona.

També és interessant remarcar el fet que aquest assentament és creat *ex novo* entorn de l'any 300, coetani a la creació d'altres camps de sitges del territori (Mas Castellar o Vinya d'en Pau). Fet que porta a reflexionar sobre un canvi de les estructures econòmiques agràries i potser també, seguint el pensament de Gordon Childe, un canvi en la seva tecnologia (en aquest cas introducció o intensificació del treball de ferro a les tasques agrícoles). En aquest sentit, cal recordar que aquesta idea de canvis econòmics d'aquest moment ja ha estat pronunciada per altres investigadors, els quals atribueixen en aquest moment d'entorn del 300 aC una ordenació més homogènia del territori, i la intensificació de l'agricultura i els estocs cerealístics.

Finalment, cal remarcar novament, basant-nos en les tesis del doctor Arturo Ruiz (Ruiz i Molinero 1993), que per entendre el jaciment de les Guàrdies (assentament metal·lúrgic i de recaptació d'uns excedents) és fonamental la lectura del territori, és a dir un assentament que es troba dins una societat protohistòrica, com és la dels cossetans en el Baix Penedès, molt complexa i articulada, dins un sistema encapçalat per una aristocràcia guerrera que ha pensat el territori, i no solament el seu recinte emmurallat, com el seu espai politicoeconòmic.

Així mateix, caldria recordar la seva privilegiada situació, la qual ajuda a entendre les essències d'aquest jaciment. D'una banda, es tracta d'una zona que, com es desprèn de l'estudi geològic de les seves argiles, presenta afloracions d'òxid fèrric que, tot i no ser abundant (almenys visualment, tot i que falta valorar-ne la riquesa en ferro), sí que respondria a les necessitats pràctiques d'una metal·lúrgia ibèrica antiga, malgrat que avui dia serien antieconòmiques. D'altra banda, estem parlant d'un indret que està estratègicament ben situat, prop d'una de les vies de comunicació costa-interior més concorreguda a la zona com és la Riera de la Bis-

bal; és aquest segon factor el que creiem que explicaria la presència del camp de sitges, com a zona de recaptació d'excedents per posteriorment redistribuir-los o comerciar-hi, tant des del punt de vista extern com intern. En aquest sentit cal observar la immensa quantitat i varietat del conjunt material ceràmic del segle III (en curs d'estudi) rescatat en aquest jaciment, no tan sols des del punt de vista amfòric, sinó també pel que fa a la vaixel·la fina. Aleshores, si partim de la idea que en aquest indret únicament es documenten estructures habitacionals per a una família extensa de ferrers, aquesta abundància de materials només s'explica si es tracta d'un lloc força freqüentat per gents (indígenes o estrangers), la qual cosa ens portaria a intuir que pot ser un indret de constant intercanvi comercial tant des del punt de vista intern com extern.

Quant a la problemàtica del moment ibèric final, moment en què aquestes comunitats indígenes entren en el procés de transformació fruit del contacte imperialista romà, val a dir que en aquest indret, es detecta un moment de crisi com és el que es dedueix de la fase d'abandó de l'assentament de principis del segle II, on tan sols s'ocupen tres recintes, interpretant-se un moment de descomposició social del món indígena, com es documenta també a d'altres assentaments del territori immediat.

Una altra qüestió seria la construcció d'un assentament nou, seguint les normes constructives indígenes, en ple segle II, i és destacable que l'abandó definitiu, a mitjan segle I aC, coincideix amb el funcionament de les primeres fundacions de vil·les romanes a la zona com per exemple "Mas Vilarenc".

Així, doncs, es fa especialment interessant el tractament de les dades aportades per l'excavació sistemàtica del jaciment que, juntament amb els importants resultats analítics que ja estan en procés d'elaboració, pot furnir importants consideracions històriques que juntament amb les ja desenvolupades a la zona, en determinats punts aprofundiran aquest coneixement i en d'altres aportaran dades noves sobre la dinàmica històrica de la cultura ibèrica especialment a la tribu dels cossetans, a la qual cal adscriure aquest jaciment, no sols per la seva situació geogràfica, sinó també per les similituds de cultura material indígena (principalment la ceràmica), amb altres jaciments d'aquesta mateixa tribu.

3. EL JACIMENT DE LA SOLANA (Eulàlia Barrasetas i Dunjó, Arqueociència)

3.1 Situació del jaciment

El jaciment de la Solana està situat a poc més d'un quilòmetre a l'oest del nucli urbà de Cubelles, al nord de la central tèrmica situada als afores de la població i a uns centenars de metres de la costa.

El nom de la Solana li prové de la partida de terra que ocupa, on als anys sei-

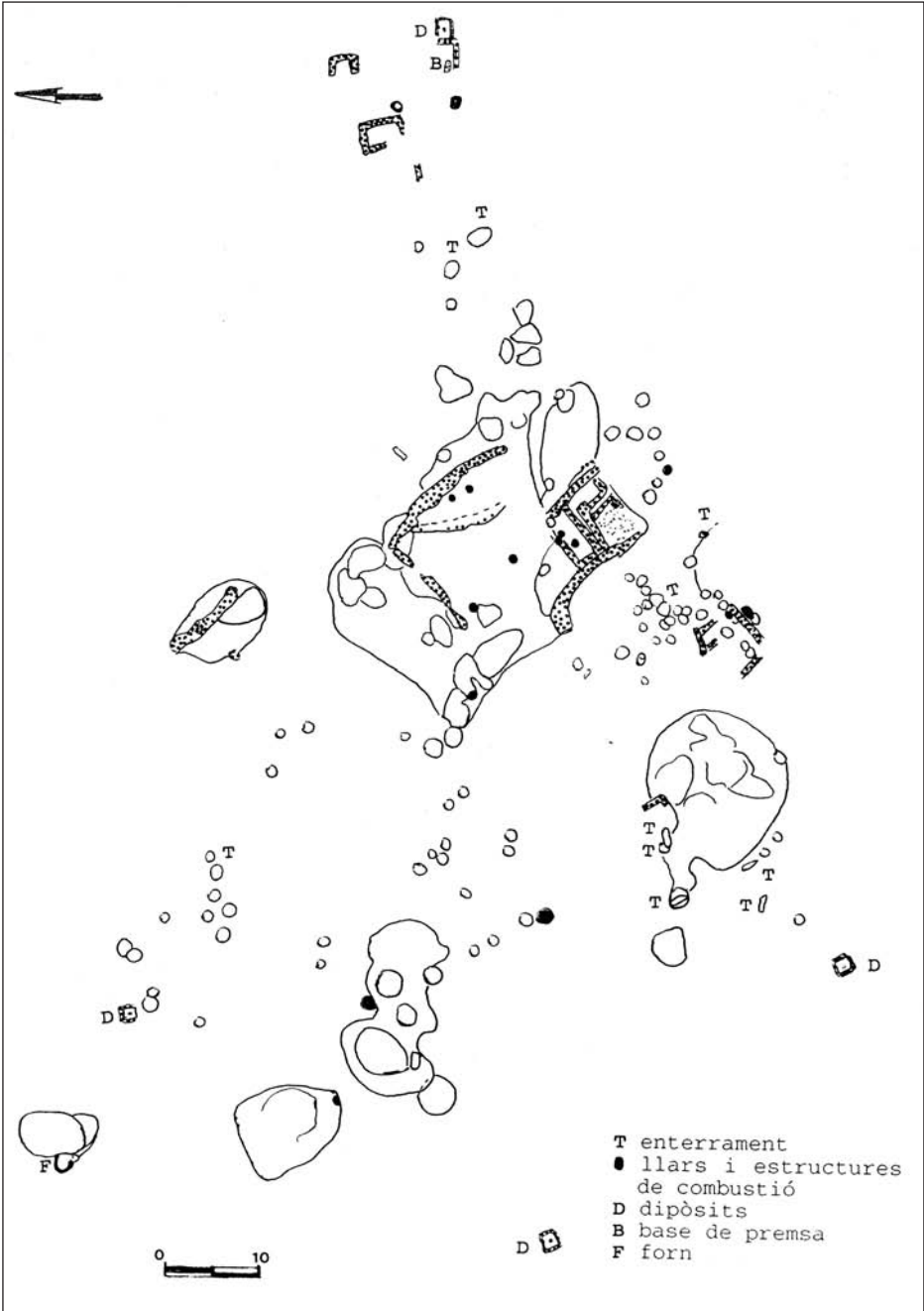

Figura 11. Planta general del jaciment de la Solana.

xanta, en fer unes obres d'infraestructura per canalitzar l'aigua procedent del pantà de Foix, ja havien estat localitzades, de manera casual, vint-i-tres tombes.⁹

El traçat de la perllongació de l'autopista A-16, de Sitges al Vendrell, en el punt quilomètric 22'500, passa a uns cinquanta metres al nord de les tombes localitzades l'any 1961. En aquest indret, l'àrea expropiada per fer l'autopista s'eixampla per poder fer els vials d'accés i l'ampliació de carrils del peatge previst en les immediacions.

L'àrea afectada per les restes arqueològiques abasta l'extensió de terra fèrtil entre la roca natural del subsòl; més enllà d'on han aparegut les estructures arqueològiques aflora directament el sòl rocós característic del Garraf.

El jaciment, el trobem situat a la plana, sobre un vessant suau orientat vers el sud, que explica la denominació. Havia quedat anivellat en quatre feixes, cadascuna salvava un pendent aproximat d'un metre. La més elevada era a uns 28 metres sobre el nivell del mar. El subsòl del terreny on foren localitzades les restes està conformat per argiles ocres; ha estat objecte d'un conreu continuat, circumstància que condicionà l'estat de les restes trobades. Els murs i les diverses estructures conservats estaven molt arrasats o eren vestigis excavats en el subsòl i, per tant, relativament protegits de l'erosió.

L'excavació, d'urgència, s'inicià el 19 de març de 1996 i es perllongà fins al 23 de juliol. El finançament dels treballs va anar a càrrec d'AUCAT i la contractació del personal es féu a través de l'empresa Arqueociència SCP.¹⁰

3.2. Descripció de les restes arqueològiques

L'espai ara excavat el podem delimitar al sud pel límit de l'expropiació, i a l'est, al nord i a l'oest per l'aparició de la roca calcària del Garraf. La zona determinada com a arqueològica fa una forma de trapezi d'uns 120 metres de llargada, per una amplada que oscil·la entre els 90 metres de la part més ampla i els 40 metres de l'extrem més estret. Tota l'extensió està afectada en major o menor grau per la presència de vestigis arqueològics. El tret comú d'aquestes restes és el caràcter rural.

Podem englobar les restes trobades, atenent-ne les característiques morfològiques, en cinc grans grups: les sitges, les estructures de foc, les fosses, les construccions i els enterraments.

De sitges, n'hem localitzat i excavat unes noranta, disperses per tota l'àrea del

9. Bellmunt i Poblet, J. «Excavaciones en la necrópolis de la Solana. Cubelles (el Garraf)». *Información Arqueológica* (gener/juny de 1982), n. 38.

10. Han treballat com arqueòlegs en aquesta excavació: M. Eulàlia Barrasetas, Jordi Farré, Francesc Florensa, Gemma Garcia, Carlos Gonzalo, Pere Izquierdo, Àlvar Piñol i Maria Rosa Senabre. En l'apartat d'antropologia Judith Solé efectua el treball de camp i Alicia Alesant, Assumpta Malgosa i Santi Safont de la unitat d'antropologia del Departament de Biologia Animal, Biologia Vegetal i Ecologia de la UAB han fet l'estudi de gabinet. Ramon Járrega ha estat encarregat de supervisar la classificació del material. El dibuix del material ha estat realitzat per David Olivares y la planimetria per Neus Anglès.

Figura 7. La Solana: vista parcial d'una de les grans fosses, amb les construccions fetes quan ja havia estat en bona part sedimentada.

jaciment. El seu estat de conservació variava segons el grau d'erosió del terreny o l'afectació d'altres estructures arqueològiques. Tal com les hem trobat disposades sabem que, com a mínim, se n'obriren en tres moments diferents. El que, ara com ara, no podem precisar és l'interval entre les diverses obertures o, fins i tot, si el rebliment d'alguna d'aquestes i la posterior obertura d'una altra es féu paral·lelament a la continuïtat de funcionament de les restants. En tot cas, trobem algunes d'aquestes estructures clarament tallades per altres, que al seu torn són tallades per una de més recent.

El farciment de les sitges sovint conté un nombre quantiós de pedres, algunes de gran mesura; tanmateix, hem documentat, clarament en alguns casos, que aquestes sitges estan amortitzades per construccions posteriors. També hem documentat en algunes sitges la presència de restes de diversos animals, en connexió anatòmica, dipositats en el seu interior. Fins i tot alguns dels esquelets humans localitzats en aquesta campanya responen a enterraments fets en el seu interior.

Hi ha un altre grup de troballes, format per restes on hi ha hagut foc a temperatura elevada. Les identifiquem per la terra amb rubefacció que les limita. Distingim tres tipus de restes: un forn, estructures de combustió i llars. El forn localitzat és una estructura de petites dimensions, de planta circular i base plana. Per les restes trobades, tancava amb una volta d'argila que arrencava des de la mateixa base. Possiblement disposava d'una única cambra per a la combustió i la cocció.

Les estructures de combustió i les llars les diferenciem perquè són les primeres estructures excavades en el subsòl fins a una fondària variable, que en un cas concret arriba fins gairebé al metre de profunditat i, majoritàriament, de planta ro-

Figura 8. La Solana (Cubelles). Dipòsit destinat al procés de producció del vi.

dona. En canvi les llars, les trobem definides per una solera de terra enrogida, sense senyals d'haver tingut parets; la seva forma és més inconcreta ja que no hi havia uns límits clars que atuessin l'obra del foc. Sovint les podem associar a un paviment o sòl de circulació. Hem documentat fins a quinze estructures de combustió, per a les quals José M. Pérez¹¹ apunta la possibilitat que formin part d'un procés metal·lúrgic, i nou llars.

Les fosses són, en general, retalls fets a les argiles, sense una forma definida i tampoc semblen tenir una distribució específica. Cadascun dels retalls té les seves particularitats, i les dimensions i la fondària són molt variables.

En trobem set que abasten un espai considerable, algunes han conservat poc més de 30 centímetres de fondària, mentre que en d'altres el desnivell arriba al metre. En les més grans, podem documentar diversos altres retalls en el seu interior, sovint amb una sedimentació diferenciada respecte al retall general. A voltes, els retalls més petits han estat fets un cop la fossa havia quedat sedimentada totalment o parcialment. En dues ocasions documentem que aquestes grans fosses en tallen d'altres, de major fondària, que contenen materials de cronologia clarament anterior. També observem que en alguns indrets ha estat aprofitat un desnivell natural acabat de rebaixar antròpicament.

D'altra banda, hi ha diversos retalls de mesures inferiors als descrits fins ara. Es diferencien de les sitges per les seves proporcions, força més amples que fondees, i per la seva planta, molt més irregular, de tendència oval.

11. Hi ha en curs un estudi de les restes metàl·liques per determinar la viabilitat d'aquesta teoria.

Figura 9. La Solana (Cubelles). Retall que permet l'accés a l'entrada del forn per poder-lo carregar i alimentar.

La funció de tots aquests retalls no està definida; apuntem com a hipòtesi l'extracció d'argila per a un ús encara per determinar. Descartem, però, la producció de terrissa, atès l'elevat component calcari del subsòl.

El forn esmentat, el trobem en el límit d'un retall del sector nord-occidental del jaciment. La posició del forn amb la boca vers el retall i sobreelevat respecte del fons d'aquest fins a deixar-lo en un nivell fàcil d'alimentar sembla indicar que el retall devia funcionar com a espai davanter d'aquest forn; els estrats que el rebleixen, amb un fort component de carbons i cendres, ho confirmen, en mostrar un clar pendent des de l'entrada del forn fins a la part baixa del retall.

A la part més oriental del jaciment trobem diversos elements que ens porten a parlar d'una àrea de premsa. Tenim la base d'assentament dels pals de la premsa, conformada per tres pedres, dues de les quals presenten els encaixos corresponents a les bigues. Molt a la vora, trobarem un dipòsit de petites dimensions, conservat fins a una fondària propera al metre, excavat en el subsòl i revestit d'una mena d'*opus signinum* molt fi, però de poca qualitat; en el centre de la base, una concavitat servia per recollir impureses i decantar el líquid contingut. Entorn d'aquests elements, diversos murs devien cloure les estances destinades a la transformació dels productes agraris.

A l'extrem oposat de l'excavació, relativament disperses, trobem les restes de tres dipòsits, de factura similar a l'anterior però molt més malmeses. Dos dels dipòsits conserven una fondària entorn dels 20-30 centímetres, mentre que el tercer està completament arrasat i només mostra la solera i part del traçat de les pa-

Figura 10. La Solana (Cubelles). Fermall bizantí de bronze amb incrustacions de vidre.

rets. Tots tres presenten també la concavitat més o menys centrada. No els trobem associats a cap tipus d'estructura. L'anàlisi (per espectroscòpia d'infraroig transformada de Fourier) de les mostres de les parets, feta per Jordi Juan Tresserras, han detectat evidències de vi o d'algun producte derivat.

A la part central de l'àrea excavada documentem una zona on les remodelacions són molt evidents. En el moment previ a l'obertura de les fosses hi havia diverses sitges, les quals quedaren seccionades, en major o menor grau en ésser fets el retalls. En aquest espai trobem tres fosses molt properes, que creen una gran àrea rebaixada dins la qual trobem fins a nou estructures de combustió, algunes molt arranades, i diversos petits retalls, alguns fets quan la sedimentació ja s'havia iniciat.

Hi ha diverses construccions realitzades paral·lelament al procés de rebliment de la zona. D'una banda, dos murs que creen una mena de tancat i, de l'altra, trobem un grup d'estances de dimensions reduïdes, en les quals hi ha diverses llars, fet que sembla indicar una habitabilitat de l'espai.

Aquestes estances presenten diverses modificacions i remodelacions, arranant parets i creant nous àmbits, sempre un xic per sota del sòl natural de l'entorn.

Un potent enderroc de pedra sense treballar, que havia de procedir de l'alçat de les parets, segellava l'ús d'aquestes estances.

Un últim espai de construccions, el trobem emmarcat per quatre murs, a l'oest de la zona ara descrita. Són murs en molt mal estat de conservació, arranats per les tasques de conreu, que se sobreposen a una àrea de sitges.

El darrer grup de troballes el concretem en els enterraments humans. En aquesta campanya, hem localitzat un total de deu enterraments, un d'ells triple; cinc han

estat trobats a l'interior de sitges, les quals havien estat reblertes de manera similar a les altres, i no hem trobat cap tipus de distintiu que les identifiqués externament com a tombes. De fet, un dels cossos del triple enterrament, fet en una sitja, havia estat mutilat en obrir la sitja del costat que tallava lleugerament la que contenia l'enterrament. També comptabilitzem l'enterrament d'un nadó en àmfora, dos enterraments en tomba de tègules i dos en tomba de lloses. L'àrea de distribució dels enterraments en sitja és molt dispersa i abasta bona part del jaciment, mentre que l'àrea de les tombes la trobem al sud-oest del jaciment.

L'estudi dels dotze esquelets, realitzat per Assumpta Malgosa, Santi Safont i Alcía Alesant, permet de conèixer l'edat i el sexe dels cossos; trobem un fetus, dos nadons entre els 2 i 3 mesos, un d'entre 2'5 a 3 anys, quatre adults d'entre 20 a 40 anys (tres dones i un home), tres adults d'entre 45 a 50 anys (una dona i dos homes) i un home adult d'edat indeterminada.

En el contingut de les sepultures no hem trobat cap mena d'aixovar; confrontant les dades antropològiques amb les arqueològiques, podem observar que hi ha individus dels dos sexes tant en tombes com en sitges. Tot i que cal tenir en compte que ens limitem a una mostra molt reduïda, apreciem que en els enterraments en tomba els cossos corresponien a individus adults.

En sis dels esquelets adults els ossos de les extremitats presentaven diverses entesopaties, evidència d'un esforç físic considerable, possiblement relacionat amb les tasques agrícoles. Han estat documentades, únicament en els esquelets femenins, hipoplàsties dentals, fruit possiblement de mancances alimentícies durant el creixement. El fet de trobar-les sols en dones indicaria una dieta més pobre per a les dones, o si més no una alimentació diferent.

3.3. Valoració del material arqueològic

El material trobat és força homogeni; a banda d'algun fragment de ceràmica altimperial, la major part ens mostra un horitzó tardà englobable entre els segles V i VII. Horitzó proporcionat per la presència d'Africana D (formes Hayes 105, Hayes 106, Hayes 91 D, Hayes 94, Hayes 104C), àmfora oriental (Keay LIII i Keay LIV, ambdues en diverses variants), àmfora africana (Keay LXI i Keay LXII...), i, encara que en menor percentatge, també per diversos fragments de Late Roman C. Cal destacar la troballa d'un fermall de cinturó fet en bronze i vidre, de factura bizantina,¹² i la d'un osculatori, també de bronze.

En un apartat anterior, ja hem fet esment de dos conjunts de materials ceràmics de cronologia més antiga. D'altra banda, trobem la presència esporàdica, dins de conjunts tardans, de materials àtics o romans republicans.

La fauna localitzada fa un conjunt important i variat. Hi trobem fauna terrestre (cérvol, porc, gos, cavall, gallinàcies, bòvids, cabres, ovelles...) i marina (ma-

12. Aquesta peça ha estat identificada per la doctora Gisela Ripoll, que en farà l'estudi.

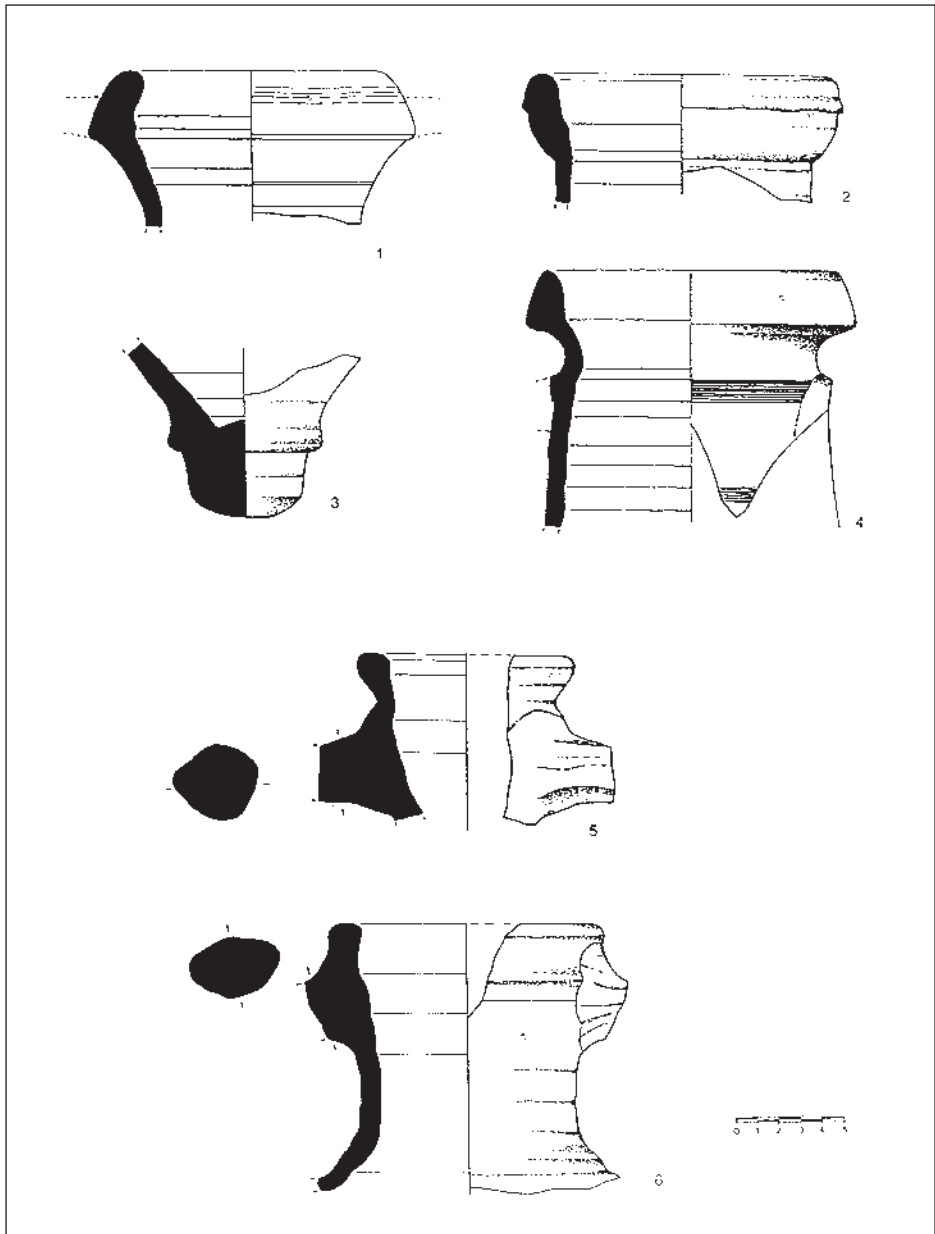

Figura 5. Materials de la Solana (Cubelles): 1 Fragment de vora d'àmfora Africana Keay XLI B. (UE1067). 2 Fragment de vora d'àmfora Africana Keay LXII Q. (UE1414). 3 Pivot d'àmfora Africana Keay LXII A. (UE1435). 4 Fragment de vora d'àmfora Africana Keay LXII G. (UE1422). 5 Vora d'àmfora Oriental Keay LIII C. (UE1030). 6 Vora d'àmfora Oriental Keay LIII A. (UE1037)

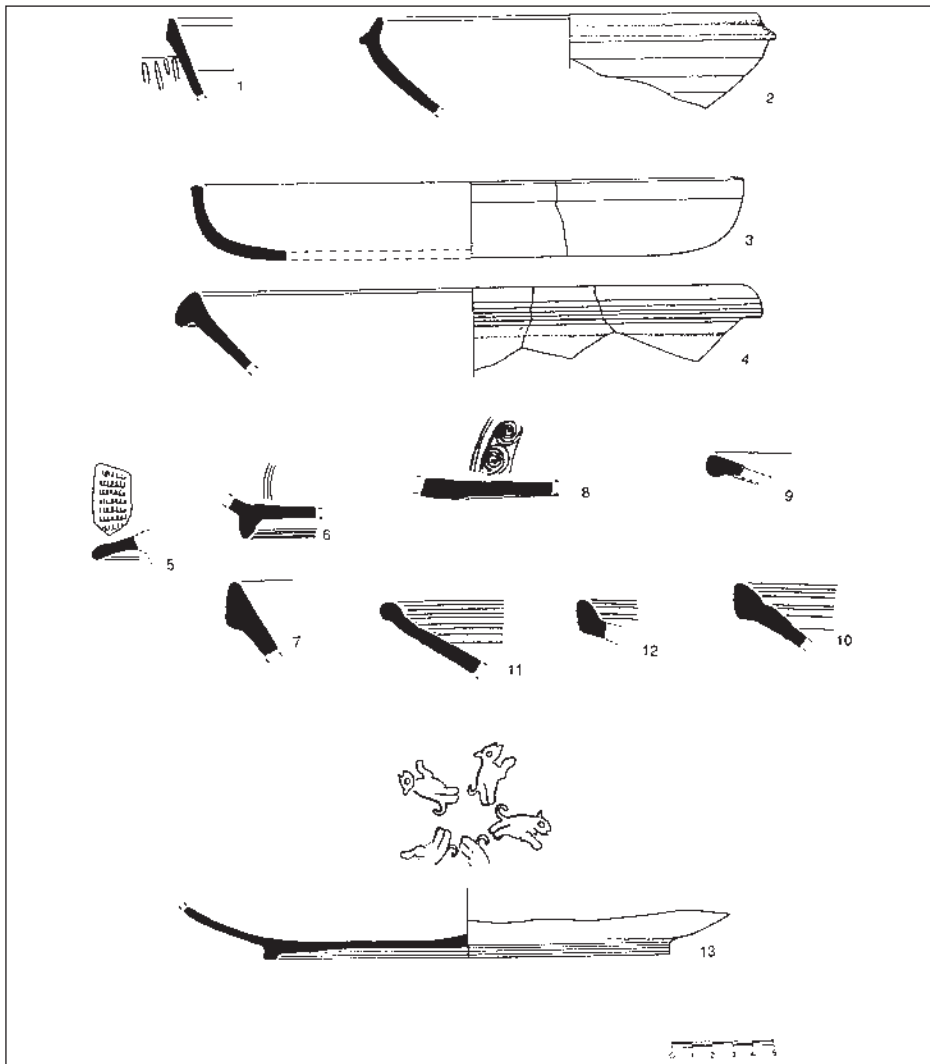

Figura 6. Materials de la Solana (Cubellas): **1** Fragment de Terra Sigil·lada Africana C tardana Fulford 27. (UE 1418). **2** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 91 D. (UE 1063). **3** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 63- Lamb. 9A. (UE 1067). **4** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Ostia III.128. (UE 1067). **5** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 96. (UE 1208). **6** Fragment d'una base de Terra Sigil·lada Africana D. (UE 1403). **7** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 103 B. (UE 1414). **8** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 106. (UE 1414). **9** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 106 . (UE 1462). **10** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 88. (UE 1431). **11** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 87. (UE 1422). **12** Fragment de Terra Sigil·lada Africana D Hayes 61 B. (UE 1422). **13** Fragment de Late Roman C Hayes 3.(UE 1188)

oritàriament de tipus mol-lusc, però Jordi Nadal ha pogut identificar algun fragment de cetaci). Destaquem la presència d'esquelets d'animals sencers i en connexió anatòmica a l'interior de les sitges, animals bàsicament comestibles (cabres i ovelles, encara que també èquids i gossos). La troballa ens fa pensar en alguna mena de mort que feia la carn poc apta per al consum humà per la qual cosa foren colgats amb una clara intenció sanitària.

Hem fet referència a remodelacions diverses que se sobreposen en la mateixa àrea, configurant un espai reaprofitat al llarg dels anys, en una seqüència temporal no del tot precisa, però que s'inicia a en el segle V i que es perllonga fins entrat el VII. Aquesta cronologia és aportada bàsicament per les ceràmiques d'importació. Són aquestes ceràmiques les que ens mostren com en aquests segles encara continua un comerç més o menys actiu amb l'orient del Mediterrani i el nord d'Àfrica. No tenim importacions que s'allarguin més enllà del segle VII. Per poder-nos situar en un moment immediatament posterior, caldrà l'estudi de la ceràmica comuna, quantitativament majoritària.

Per a la producció agrícola tenim dos referents: d'una banda, les sitges, que indiquen un excedent de gra; de l'altra, els dipòsits, que han donat evidències d'haver contingut vi, i que demostren que una part de l'economia estava basada en la vinya. Finalment, la fauna trobada és un exponent d'una ramaderia més o menys organitzada.

BIBLIOGRAFIA

Pou et alii, 1993;

POU, J.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. "El poblament ibèric a la Cessetània". *Laietània* [Mataró] 8 (1993), pàg. 183-206.

Pou et alii, 1996;

POU, J.; MORER, J.; SABATÉ, G. "El poblament ibèric al terme municipal de el Vendrell. Estat de la qüestió". *IX Jornades d'Estudis Penedesencs: el poblament ibèric al Penedès*. Calafell, 1996. [En premsa.]

Ruiz i Molinero, 1993;

RUIZ, A.; MOLINERO, M. *Los íberos*. Barcelona, 1993.